

Ben Wheatley

TANKY U PROCHOROVKY

MÝTUS O
NEJVĚTŠÍ TANKOVÉ
BITVĚ DĚJIN

Bitva v Kurském oblouku

červenec-srpen 1943

TANKY

U PROCHOROVKY

TANKY U PROCHOROVKY

MÝTUS O NEJVĚTŠÍ
TANKOVÉ BITVĚ DĚJIN

BEN WHEATLEY

GRADA PUBLISHING

Ben Wheatley

Tanky u Prochorovky **Mýtus o největší tankové bitvě dějin**

Z anglického originálu

The Panzers of Prokhorovka: The Myth of Hitler's Greatest Armoured Defeat,
vydaného nakladatelstvím OSPREY Publishing/Bloomsbury Publishing v roce 2023,
přeložil Jan Syka

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

obchod@grada.cz, www.grada.cz

tel.: +420 234 264 401

jako svou 9941. publikaci

Odpovědný redaktor Petr Somogyi

Sazba Q point, Praha

Počet stran 352

První vydání, Praha 2025

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

Copyright © Ben Wheatley, 2023

This translation of The Panzers of Prokhorovka: The Myth of Hitler's Greatest Armoured Defeat is published by Grada Publishing, a. s. by arrangement with Osprey Publishing, part of Bloomsbury Publishing Plc.

Czech edition © 2025 Grada Publishing, a.s.

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

ISBN 978–80–271–7822–3 (ePub)

ISBN 978–80–271–7821–6 (pdf)

ISBN 978–80–247–0853–9 (print)

Obsah

<i>Úvodní slovo</i>	7
<i>Předmluva</i>	9
<i>Úvod</i>	10
1 Historické záznamy.....	19
2 Předehra k Prochorovce (11. únor až červenec 1943)	26
3 Bitva u Prochorovky z pohledu statistik (12. července 1943)	46
4 Bitva u Prochorovky: skutečný průběh událostí (12. července 1943)	90
5 Přechod z útoku do obrany: pokračování bitvy u Kurska po ukončení operace Citadel (polovina července až 31. srpen 1943) ...	114
6 „Smrt“ tanků od Prochorovky (září 1943 až duben 1944)	135
<i>Závěr</i>	166
<i>Bibliografie</i>	176
<i>Přílohy</i>	183
<i>Příloha A Počty obrněných vozidel LSSAH během července 1943</i>	183
<i>Příloha B Počty obrněných vozidel DR během července 1943</i>	184
<i>Příloha C Počty obrněných vozidel SS-T během července 1943</i>	184
<i>Příloha D Počty obrněných vozidel velitelství II. tankového sboru SS během července 1942</i>	185
<i>Příloha E Osudy techniky u Prochorovky: životnost obrněných vozidel evidovaných u divize LSSAH a DR k 1. 7. 1943</i>	186
<i>Příloha F Celkové ztráty německé armády od 22. 6. 1941 do 20. 3. 1942</i>	208

<i>Příloha G Početní stavy německých vojsk (pouze pozemní armáda, Heer).....</i>	<i>209</i>
<i>Příloha H Změny v početních stavech německé armády na východní frontě od 15. 6. 1941 do 1. 7. 1944.....</i>	<i>209</i>
<i>Příloha I Srovnání síly Wehrmachtu a Rudé armády v roce 1943 (některé počty pouze odhadnuté).....</i>	<i>210</i>
<i>Příloha J Počty obrněných vozidel divizí/jednotek tvořících jižní rameno kleští operace Citadela a postupujících v širším směru k Prochorovce, červenec 1943.....</i>	<i>211</i>
<i>Příloha K Ztráty obrněných vozidel v kategoriích TF a 3a formací tvořících jižní rameno kleští operace Citadela a postupujících během ní v širším směru k Prochorovce, červenec 1943 (ztráty udávané během operace a těsně po ní).....</i>	<i>218</i>
<i>Příloha L Hlášení o celkových ztrátách s chybnými údaji, která za období 5.–10. 7. 1943 a 5.–17. 7. 1943 zaslala skupina armád Jih generálnímu inspektoru tankových vojsk.....</i>	<i>222</i>
<i>Příloha M Počty obrněných vozidel sborů tvořících jižní rameno kleští operace Citadela – červenec 1943.....</i>	<i>224</i>
<i>Příloha N Celkový počet německých obrněných vozidel na jižním rameni kleští během operace Citadela a bezprostředně po ní, červenec 1943.....</i>	<i>226</i>
<i>Příloha O Počet obrněných vozidel jednotek, které náležely ke skupině armád Jih a setrvaly v prostoru operace Citadela i na konci července 1943.....</i>	<i>226</i>
<i>Příloha P Denní počet vzletů a ztráty letadel 5.–15. 7. 1943.....</i>	<i>227</i>
<i>Seznam vyobrazení v textu</i>	<i>228</i>
<i>Zdroje fotografií v příloze</i>	<i>230</i>
<i>Seznam map v textu</i>	<i>234</i>
<i>Seznam tabulek v textu</i>	<i>235</i>
<i>Poděkování.....</i>	<i>238</i>
<i>Seznam často používaných zkratek.....</i>	<i>240</i>
<i>Poznámky</i>	<i>241</i>
<i>Rejstřík</i>	<i>301</i>
<i>Fotografická příloha</i>	<i>305</i>

Úvodní slovo

Dne 12. července 1993 jsem měl v Moskvě přednášku na konferenci pořádané k 50. výročí bitvy u Prochorovky. Byl jsem prvním západním historikem, který obdržel na takovouto akci pozvání. Zatímco ruští přednášející tvrdili, že německé obrněné síly utrpěly v bitvě naprostou porážku, já jsem jim na základě studia archivních materiálů vysvětlil, že Němci přišli nanejvýš o třetinu z udávaných počtů zcela zničených obrněných vozidel. Ruské auditorium bylo šokováno a během diskuse se do mě někteří generálové pustili pěkně zostra. Na pomoc mi ale přišli veteráni. Potvrdili, že bojiště bylo plné vraků sovětských tanků, zatímco zničených německých vozidel na něm zůstalo jen málo.

Mezitím mé teze potvrdil i britský historik Ben Wheatley, který se dostal dokonce ještě dále. K překvapení všech to byl právě on, kdo do tématu pronikl ze všech nejhlouběji. Zkoumal přesné počty všech operačně nasazených tanků a také ztráty, které během těchto urputných bojů utrpěl II. tankový sbor SS.

Ben Wheatley již dříve publikoval na toto téma tři články. První s názvem „Vizuální zhodnocení bitvy u Prochorovky“ byl založen na nálezů jednoho senzačního dokumentu. V americkém archivu byl objeven soubor leteckých snímků bojiště, které pořídila Luftwaffe krátce po skončení bitvy. Z nich se dal identifikovat každý jednotlivý vrak tanku nacházející se v dané oblasti. Druhý Wheatleyho článek „Přežily Prochorovku: životnost německé obrněné techniky na východní frontě v letech 1943–1944“ dokazoval, že značná část německých tanků, které měly být podle sovětských tvrzení u Prochorovky zničeny, se ve skutečnosti účastnila bojů ještě během zimy 1943–1944.

Ve svém nejnovějším článku „Operace Citadela, bitva u Prochorovky a boj o Charkov“ shrnuje Wheatley všechny fáze padesátidenní bitvy u Kurska, která byla největší bitvou svedenou ve vojenské historii. Zde se opírá o nedávno objevené archivní materiály, zejména o soupisy německé obrněné techniky pořízené 20. července a 1. srpna 1943, tedy krátce po bitvě u Prochorovky. Poznámky

pod čarou doslova přetékaají odkazy na původní dokumenty, které nabízejí řadu důkazů. Důraz je kladen samozřejmě na operaci Citadela, v jejímž rámci došlo k nejzúřivějším tankovým bitvám celé druhé světové války. II. tankový sbor SS během ní ztratil pouze 41 obrněných vozidel z původních 547, takže je nemožné, aby Němci přišli u Prochorovky za jediný den o 400 tanků, jak tvrdí sovětské zdroje.

Kniha, kterou držíte v ruce, kombinuje již prezentovaný výzkum s dalšími odhaleními. Abych vše shrnul v kostce: Wheatleyho zjištění zasadila mýtu o Prochorovce smrtící ránu.

Dr Karl-Heinz Frieser (nar. 1949), plukovník Bundeswehru ve výslužbě, v letech 1985–2009 vědecký pracovník *Militärgeschichtliches Forschungsamt des Bundeswehr* (Ústav Bundeswehru pro výzkum vojenských dějin), mezi lety 2002 až 2009 zde působil jako vedoucí výzkumného oddělení zabývajícího se druhou světovou válkou.

Předmluva

V úvodu této knihy je důležité zdůraznit, že autor vyjadřuje upřímný obdiv k hrdinství sovětských tankových osádek i všech jejich podpůrných jednotek. Rozsah ztrát obrněné techniky, které 12. července 1943 utrpěla 5. tanková gardová armáda, nemůže v žádném případě nijak snižovat nesmírné oběti vojáků Rudé armády, které učinili pro svou vlast a pro vítězství u Prochorovky. Tato kniha je z největší části založena na studiu fotografických důkazů z bojiště jihozápadně od Prochorovky – a tyto fotografie vykreslují skutečně děsivý obraz zkázy. Vidět takové množství zničených tanků a uvědomit si, že v každém se obvykle nacházela osádka čtyř vojáků, je deprimující. Autor cítí, že tuto oběť je nutné a správné vyzdvihnout a připomínat.

Stejně tak by se při čtení této knihy nemělo nikdy zapomínat, že divize SS *Panzergranadier Leibstandarte SS Adolf Hitler, Das Reich a Totenkopf*, které na začátku července 1943 tvořily II. tankový sbor SS, náležely k paramilitární organizaci představující nedílnou součást zlého a odporného ultranacionalistického režimu, který byl založen na rasistické ideologii netolerance, nenávisti a agresivní rozpínivosti.

Úvod

V současném Rusku existují tři posvátná bojiště. Prvním je Kulikovské pole, na němž roku 1380 kníže Dimitrij Donský porazil Tatary.¹ Druhé je u Borodina, kde roku 1812 ruská armáda v čele Michailem Kutuzovem zdržela postup Napoleonovy Velké armády na Moskvu. A to třetí je u Prochorovky. O něm se píše, že právě zde proběhla nejrozhodnější tanková bitva druhé světové války. Bitva bývá popisovaná jako největší střet obrněných sil v historii, který prý vyústil ve zničení Hitlerových elitních tankových jednotek. Tato porážka údajně nedala Hitlerovi jinou možnost, než celou německou ofenzívu v Kurském výběžku (probíhající od 5. do 16. července 1943 a známou jako operace Citadela) zastavit. Vítězství nad Hitlerovými vychvalovanými jednotkami SS u Prochorovky se tradičně označuje za bod zvratu v celé druhé světové válce. V roce 2023 jsme si připomněli 80. výročí bitev u Kurska a Prochorovky. Tato kniha, založená na množství nově objevených obrazových i textových pramenů, se stává prvním dílem, které mnohé z tradovaných mýtů přesvědčivě vyvrátí nebo opraví. Uvidíme, že i když bitva u Prochorovky opravdu znamenala důležité sovětské vítězství, vypadalo toto vítězství úplně jinak, než jak je popisováno výše.

Na prvním místě je důležité uvést, že v létě 1943 už byla válka na východně frontě pro Německo tak jako tak ztracená. Obrovská převaha Rudé armády v lidských i materiálních zdrojích znamenala, že konečné vítězství Německa už bylo nemožné. Německá armáda se rozhodujícím způsobem opotřebovala v letech 1941 až 1943, kdy Rudá armáda byla jedinou silou, jež byla schopná se postavit většině Wehrmachtu. Avšak k dosažení úplného vítězství nad Wehrmachtem musela být ještě vybojována řada bitev. Největší z nich, bitva u Kurska (padesátidenní střet probíhající od 5. července do 23. srpna 1943), je považována za vůbec největší vojenské střetnutí v historii. Probíhalo v několika fázích: nejprve jako operace Citadela, což byl německý kleštový útok na Kurský

výběžek (tato kniha se zaměřuje na jižní rameno kleští), a posléze jako dvě sovětské protiofenzívy ve směru na Orel (ve dnech 12. července až 18. srpna) a na Charkov (3. až 23. srpna 1943). Do bojů obě strany nasadily více než 4 miliony vojáků, 69 000 děl a raketometů, 13 000 tanků a samohybných děl a téměř 12 000 letadel. O úpornosti bojů svědčí skutečnost, že v nich Rudá armáda celkově ztratila nejméně 6064 tanků.² Je jasné, že ze všech Spojenců přispěl k celkové porážce Německa největším dílem Sovětský svaz. Je pochopitelně třeba vzít v úvahu jak ekonomické faktory, tak leteckou a námořní sílu západních Spojenců, ale když se západní Spojenci v létě roku 1944 konečně vylodili v Normandii, představoval Wehrmacht už pouhý stín své původní síly. Důvodem byly především obrovské materiální ztráty a roky krveprolití, které utrpěl na východní frontě (viz přílohy F až L).³ Není pochyb o tom, že Rudá armáda i přes velmi vysoké lidské i materiální ztráty dosáhla u Kurska přesvědčivého vítězství.⁴ Nicméně ve střetnutí takového rozsahu a velikosti, jaké představovala bitva u Kurska, byly částečné neúspěchy pro Rudou armádu nevyhnutelné. Celkové sovětské vítězství u Kurska (a potažmo u Prochorovky) není uvedením následujících příkladů, kdy Němci způsobili Sovětům vážné ztráty, nijak umenšeno.

V roce 2020, v den výročí dnes již legendární bitvy u Prochorovky, umístilo ministerstvo zahraničí Ruské federace na svůj oficiální účet na Twitteru následující text: „Dne 12. července 1943 došlo v rámci rozsáhlé bitvy u Kurska u Prochorovky k největší tankové bitvě v dějinách. Rudá armáda odolala nacistickému náporu, nepřítele odrazila a zničila 75 % jeho tanků. Téhož dne zahájili Sověti protiofenzívu s cílem nepřítele rozdrtit.“ Podobně 12. července 2022 uvedlo ruské ministerstvo zahraničí na svém oficiálním facebookovém účtu: „Sovětské síly, které před bitvou disponovaly 800 tanky, přišly o 500 z nich, zatímco Němci, kteří měli 400 tanků, jich ztratili 300.“⁵ I když tyto příspěvky na sociálních sítích zcela oprávněně a s velkou hrdostí připomínaly důležité sovětské vítězství u Prochorovky, pokud jde o německé ztráty, realitu bitvy příliš neodrážejí. Taková tvrzení jsou ovšem pochopitelná, neboť jak sovětská, tak i západní historiografie dlouhá léta tvrdily, že během bitvy u Prochorovky bylo zničeno 300 až 400 německých tanků. Pokud by k takovým ztrátám německé obrněné techniky skutečně došlo, představovalo by to 58 % (při 300 strojích) respektive 77 % (při 400 strojích) z celkového počtu německých obrněných vozidel u Prochorovky (II. tankový sbor SS). Nabízí se otázka, jak se k tak mimořádně vysokým ztrátám dospělo. Sovětské tvrzení o třech stovkách zničených německých tanků se dá vysledovat již k 17. červenci 1943. Z toho dne pochází hlášení 5. gardové tankové armády, v němž se uvádí, že mezi 12. a 16. červencem 1943 zničily její čtyři tankové sbory zapojené do bitvy 298 nepřátelských tanků, včetně 55 obávaných těžkých tanků Tiger.

Později, v roce 1960, tvrdil velitel 5. gardové tankové armády generál Pavel Rotmistrov ve svých pamětech *Tankovoje sraženie pod Prochorovkoj*, že jeho jednotky v bitvě zničily 400 německých tanků, včetně 77 Tigerů.⁶

Jak již zmínil Karl-Heinz Frieser, historiografie bitvy u Prochorovky nabrala dramatický obrat díky jeho přednášce v Moskvě 12. července 1993, v den 50. výročí konání této bitvy. Publikum bylo šokováno zjištěním, že německé záznamy uvádějí během celé operace Citadela ztráty nanejvýš 33 tanků a útočných děl, z nichž pouze tři byly zničeny u Prochorovky.⁷ Tato Frieserova teze byla sice přítomnými generály odmítnuta, avšak výmluvné bylo, že ji podpořili sovětsí veteráni této bitvy, kteří si pamatovali nepoměrně více sovětských zničených tanků než německých. Frieserovo zjištění zvýšilo důvěryhodnost poválečných svědectví německých válečných veteránů, kteří popisovali, že sovětské tankové útoky byly odráženy na linii protitankového příkopu a v prostoru kolem něj.⁸ Tento názor se na Západě prosadil jako obecně přijímaný pohled na bitvu.

Proč tedy navzdory Frieserovým zjištěním někteří historikové i nadále hovořili o bitvě u Prochorovky jako o hromadném hrobu Hitlerovy obrněné techniky? Důvodem může být skutečnost, že Frieser (a bylo tomu tak i v následných studiích dalších historiků) uváděl pouze hlášení o celkových ztrátách německé obrněné techniky, jež se mnohdy v počtech rozcházela. Německá hlášení o celkových ztrátách, byť v odhadech správná, nebyla dost podrobná na to, aby „mýtus o Prochorovce“ vyvrátila. Žádný z historiků nepředložil jakýkoliv výkaz o stavu a počtech německých obrněných jednotek po bitvě, což poskytlo záminku odmítnout jak Frieserovo tvrzení, tak výsledky bádání dalších historiků.

Bylo tedy nezbytné dohledat soupisy německé techniky pořízené bezprostředně po bitvě (od 20. června do 1. srpna 1943), což by snadno umožnilo zjistit skutečné ztráty německých obrněných vozidel u Prochorovky. Tyto soupisy představovaly pro historiky bádající o bitvě doslova „svatý grál“. Mohly být ztracené, v úvahu přicházelo i to, že je zničili sami Němci, aby zatajili rozsah vlastní porážky.⁹ V roce 2020 se však autorovi této knihy podařilo příslušné materiály v archivech nalézt.

V této knize je poprvé uveden skutečný počet obrněných bojových vozidel (tanků, útočných děl a stíhačů tanků), o něž během operace Citadela přišel II. tankový sbor SS.¹⁰ Ten bojoval 12. července u Prochorovky z německých obrněných sborů jako jediný, takže záznamy o něm ovlivňují historiografii bitvy zásadním způsobem. Kniha potvrdí, že místo toho, aby byl sbor u Prochorovky zničen, vyšel z bitvy relativně nepoškozený a nebýt Hitlerovy operační i strategické neschopnosti, mohl v následujícím měsíci alespoň zpočátku sehrát rozhodující úlohu při obraně Charkova (v tzv. čtvrté bitvě o Charkov).

Díky objevu archivních materiálů obsahujících soupis obrněné techniky II. tankového sboru SS pořízený po operaci Citadela (20. července 1943) může autor v této knize tvrdit, že sbor utrpěl ztráty nanejvýš 3 % vozidel (16 strojů, včetně dvou odeslaných k opravám do Německa). Vozidla byla zničena mezi 11. a 20. červencem, což časově zahrnuje i bitvu u Prochorovky dne 12. července. Pozoruhodné rovněž je, že autor může poprvé konstatovat, že II. tankový sbor SS vzhledem k počtům, jimiž celkově disponoval před zahájením celé operace Citadela, přišel během této operace celkově o pouhých 8 % obrněných vozidel (41 strojů). Z toho je mimo jiné zřejmé, že z dlouhodobého hlediska neměla bitva u Prochorovky na další operační schopnosti sboru téměř žádný vliv. Ráno 11. července 1943, den před zahájením operace, disponoval II. tankový sbor SS 339 bojeschopnými (operačními) obrněnými vozidly, zatímco večer 18. července jich mohl nasadit do boje 349. Během tohoto krátkého období tedy jeho bojová síla dokonce vzrostla o 10 vozidel, přičemž mezi 5. a 18. červencem 1943 byla technika sboru doplněna nanejvýš o 4 nová vozidla.¹¹

Požadovanou úplnou přesnost ohledně ztrát německých obrněnců u Prochorovky nám poskytují soupisy techniky z 20. července a 1. srpna.¹² Tyto soupisy tvoří součást jednoho společného dokumentu a jsou věcnými důkazy o síle německých obrněných jednotek k 20. červenci 1943 (tedy pouhé čtyři dny po ukončení operace Citadela a osm dní po svedení bitvy u Prochorovky) a k 1. srpnu téhož roku. Ještě v roce 2022 se stále objevovala tvrzení, že Němci ztratili během bitvy u Prochorovky 75 % svých tanků. I pokud z citovaných soupisů vezmeme pouze počty tanků (a pomineme další obrněná vozidla jako útočná děla, stíhače tanků a obrněná velitelská vozidla divize Leibstandarte), suchá data poprvé dokazují, že německé divize zapojené do bitvy u Prochorovky po ní disponovaly nejméně 88 % strojů, které měly ve výzbroji před zahájením operace Citadela.

Je vcelku rozumné položit si otázku, proč nebyly v archivech tyto soupisy objeveny již dříve (odhlédneme od mýtu, že desetidenní hlášení o stavech obrněné techniky z 20. července zničili sami Němci, aby zakryli rozsah své porážky z 12. července). Lze předpokládat, že hlavním důvodem tohoto nedopatření je skutečnost, že samotný dokument se soupisy techniky je součástí samostatné – kdysi utajované – přílohy k záznamům německé 6. armády, jež jsou dnes uloženy v americkém archivu NARA (*National Archives and Records Administration*). Není pochyb o tom, že právě proto se historikům, dokonce i těm, kteří bádání o bitvě u Kurska a Prochorovky věnovali celý svůj profesní život, nepodařilo tento nejdůležitější dokument vystopovat.

Jak napsal Martijn Lak, klasickým obrazem bitvy u Prochorovky jsou tisíce sovětských a německých tanků a útočných děl zaklesnutých do sebe na „tankových polích“ jihozápadně od tohoto městečka.

Tradiční líčení bitvy popisuje, že pod dýmem zakrytou oblohou byly v bitvě Rudá armáda a Wehrmacht s Waffen SS ve vzájemném klinči, kde do sebe tanky pálily z pouhých několika metrů a narážely do sebe uprostřed neuvěřitelného chaosu boje. Díky těsnému vzájemnému sevření nemohlo do průběhu bojů účinně zasáhnout ani letectvo, ani dělostřelectvo. Do setmění bylo bojiště poseté doutnajícími vraky a tisíce mrtvých těl. Tento obraz se stal obvyklým popisem bitvy, která získala až mytický status. Příkladem může být kniha Martina Caidina* *The Tigers are Burning*, v níž byly německé ztráty u Prochorovky vyčísleny na stovky tanků, sovětské pak jako ještě vyšší.¹³

V roce 1993 ve známém televizním dokumentárním seriálu BBC *Timewatch* zaznělo, že během bitvy u Prochorovky „... bylo během 18 hodin zničeno více než 600 tanků. Německé tankové divize utrpěly smrtící úder.“¹⁴ Jak zdůrazňuje Lak spolu s Frieserem:

Jedním z prvních západních historiků, kteří o těchto číslech pochybovali, byl Robin Cross v knize *The Battle of Kursk: Operation Citadel 1943*.[†] Již na počátku devadesátých let minulého století hovořil o střetu u Prochorovky jako o „... jednom z velkých mýtů vojenské historie, ... o chaotickém boji bez pravidel, v němž se osádka každého tanku uprostřed masy obrněnců rvala sama za sebe, podobně jako rytíři na bitevním poli v 15. století...“ Podle Crosse byly německé ztráty relativně nízké: „Pokud, jak tvrdí Rusové, bylo po válce na polích kolem Prochorovky vykopáno přes 400 tanků, pak většinu z nich musely tvořit T-34 náležející 29. a 18. tankovému sboru Rudé armády (součástí sovětské 5. gardové tankové armády, pozn. aut.).“¹⁵

Tato kniha se zaměřuje na tři divize II. tankového sboru SS: *SS Panzergrenadier Divisions Leibstandarte SS Adolf Hitler* (LSSAH), *Das Reich* (DR) a *Totenkopf* (SS-T), které 12. července 1943 bojovaly buď přímo v bitvě u Prochorovky (LSSAH a DR), nebo vedly bojovou činnost v prostoru poblíž (SS-T). Tyto tři divize tankových granátníků SS spolu s armádní divizí tankových granátníků *Grossdeutschland* byly pro svou rozšířenou organizační strukturu a početní sílu považovány za tzv. *Sonderverbände*, tedy za speciální jednotky. Proto sehrály v německých operacích během bitvy u Kurska v červenci 1943 (i v následných bojích v srpnu) zásadní úlohu.¹⁶ Z pohledu kvality vojsk, technologického

* Caidin, Martin: *The Tigers are Burning* (Tygry hoří), New York: Hawthorn Books, 1974.

† Cross, Robin: *The Battle of Kursk: Operation Citadel 1943*, Londýn: Penguin Books 1993; česky v roce 1996 v nakladatelství Votobia jako *Citadela: Bitva u Kurska, největší tanková bitva druhé světové války*.

pokroku ve výzbroji a pohotovosti obrněných vozidel k bojovému nasazení proti Rudé armádě byly divize II. tankového sboru SS v červenci 1943 pravděpodobně na svém vrcholu.¹⁷ Ke konci srpna 1943 začaly sice být tankové jednotky *Waffen SS* vyzbrojovány technicky pokročilými tanky Panther, avšak celkově se jejich operační schopnosti snižovaly a začal se projevovat nedostatek náhradních dílů. Poklesla rovněž kvalita osádek, a tím se následně začala vytrácet i taktická převaha.

V létě 1943 zůstávala Rudá armáda i přes obrovskou převahu v počtu strojů stále závislá na tanku T-34 vyzbrojeném kanónem ráže 76 mm, jehož palebná síla byla ve srovnání se 75mm kanónem s dlouhou hlavní, jenž tvořil hlavní výzbroj modernizovaného německého tanku Panzer IV, výrazně horší. U II. tankového sboru SS byl Panzer IV na počátku července 1943 nejpočetněji zastoupeným typem tanku (168 strojů). Tank Panzer VI Tiger s kanónem ráže 88 mm byl sice zastoupen pouze 42 stroji, ale při nasazení na bojišti dominoval. Ve výzbroji sboru (především u divizí DR a SS-T) se stále v počtu 138 strojů nacházel v té době již zastaralý tank Panzer III s 50mm kanónem s dlouhou hlavní, ale pokud ho obsluhovala zkušená osádka, mohl pro tanky Rudé armády stále představovat hrozbu.¹⁸ Sovětské tankisté museli navíc v létě 1943 čelit nepříteli, jenž ovládal pružnou taktiku boje, měl vynikající velení a spojení pomocí radiostanice v každém tanku (u Sovětů měl radiostanici až velitelský tank velitele tankové rot). Věže německých tanků byly na rozdíl od dvoumístných sovětských třímístné a byly osazeny kvalitní optikou a přesnými zbraněmi.¹⁹ Tyto faktory nepochybně přispěly k nepoměrně nižším ztrátám obrněných vozidel, které tři divize SS v červenci a srpnu 1943 ve srovnání s obrněnými jednotkami Rudé armády utrpěly. Je ironií, že od konce srpna přispěla k ryze formálnímu snížení celkových úplných ztrát (*Totalausfälle*; TF) německých obrněných vozidel i skutečnost, že Němci už nebyli schopni řadu poškozených vozidel rychle opravit a vrátit zpět do boje. Tyto poškozené stroje čekající na opravu se pak prostě na bojišti nenacházely, tudíž je nepřítel nemohl zničit!²⁰

Kniha nabízí podrobný vizuální popis bitvy u Prochorovky, neboť prezentuje původní i čerstvě nalezené a analyzované snímky leteckého průzkumu bojiště prováděného Luftwaffe v červenci, srpnu, září a říjnu 1943. Tyto snímky vizualizují zásadní terénní prvky bojiště, jako je například situování smutně proslulého protitankového příkopu a kóty 252.2. Rovněž ukazují místo, kde se po bitvě nacházelo přes 150 zničených nebo těžce poškozených sovětských tanků a samohybných děl. Tato část knihy studuje bezprostřední dopady bitvy.²¹ Jednoznačně se také prokáže, že naprostá většina německých obrněnců hlavních účastníků bitvy (divizí LSSAH a DR) akci přežila a mnoho z nich bylo v provozu ještě během zimy 1943–1944. Ještě začátkem prosince 1943 se v soupisech divizí SS nacházelo 49 % obrněných vozidel, jež se zúčastnila bitvy

u Prochorovky.²² Další část knihy prozkoumává dlouhodobé dopady bitvy u Prochorovky. Pokud jde o DR, dají se tyto dopady do značné míry posoudit podle shody čísel podvozků jejích obrněných vozidel (včetně 52 tanků převzatých 28. července od divize LSSAH, z nichž 51 bojovalo u Prochorovky) uvedených v soupisech před a po bitvě (měsíční inventura techniky z října 1943). Divize LSSAH byla po skončení operace Citadela znovu nasazena do bojů na východní frontě až v listopadu 1943. Díky tomu bylo poměrně jednoduché v záznamech časově následujících po Citadele zjistit, která obrněná vozidla od Prochorovky u ní ještě vydržela. Divize SS-T sice přímo v ohnisku bitvy nebojovala, ale i její ztráty vozidel jsou zaznamenány. Dne 28. července 1943 k ní bylo od LSSAH převedeno 42 tanků, z nichž 38 bojovalo u Prochorovky.²³

Fotografie v této knize pořídil letecký průzkum Luftwaffe ve dnech bezprostředně následujících po bitvě u Prochorovky, a proto jsou historicky významné. Střety hlavních protagonistů bitvy, tedy 29. tankového sboru sovětské 5. gardové tankové armády a divize LSSAH jako součásti II. tankového sboru SS, probíhaly zejména na linii dlouhé jen něco přes tři kilometry mezi řekou Psel (Psjol) a lesy u vesnice Storoževyje. Prostor jedné z nejslavnějších bitev druhé světové války tak letadla Luftwaffe dokázala zachytit na jednom snímku. Důležité je, že máme k dispozici fotografie ze 14. a 16. července 1943, kdy bylo bojiště ještě v německých rukou (Němci se z oblasti stáhli až 17. července) a od 12. července se ještě nijak podstatně nezměnilo.²⁴ Podle sovětských záznamů ten den 29. tankový sbor přišel o nejméně 102 tanků a samohybných děl. Autorův výzkum naznačuje, že to mohlo být až 132 tanků a samohybných děl.²⁵ Existují rovněž důležité fotografie ze 7. srpna, které – ačkoliv byly pořízeny tři týdny po bitvě – také dokumentují rozsah ztrát sovětské obrněné techniky.

Srovnání fotografií z archivů NARA z července (GX-2696-SK-23, GX-2696-SK-24, GX-2696-SK-52, GX-3734-SK-61) a ze srpna (GX-3942-SK-69, GX-3942-SD-124) odhaluje zajímavé věci.²⁶ Zničené tanky, jež byly na snímcích viditelné v červenci a srpnu, byly s největší pravděpodobností ztraceny 12. července. Usuzujeme tak z následujících skutečností: na hlavním útočném směru přešli Sověti 13. července do obrany, neboť tu předchozího dne utrpěli mimořádně těžké ztráty.²⁷ Stejně tak divize LSSAH, která 12. července svá postavení udržela, se rozhodla vyčkat a případně obnovit postup až podle vývoje situace u jednotek sousedících s jejími křídly.²⁸ Tyto skutečnosti jsou důležité, neboť z nich plyne, že frontová linie měla 16. července totožný průběh jako 12. července. Fotografie z 16. července (GX-3734-SK-61) zachycující většinu prostoru bojiště tedy autenticky vypoovídá i o jeho stavu ze dne 12. července. Jak jsme již zmínili, ztráty německé obrněné techniky byly 12. července 1943 relativně nízké, asi 5 až 10 strojů, nanejvýš však 16 strojů, pokud k nim připočítáme i dva tanky odeslané do

Německa ke generální opravě. Všechny další méně poškozené německé tanky byly ještě do 16. července přemístěny za linii zabezpečené německé obrany (tedy za linii protitankového příkopu) a následně poblíž fronty opraveny v polních opravárenských dílnách.²⁹

Příslušníci divize LSSAH vedli u Prochorovky většinou boj na velmi krátkou vzdálenost, přičemž palbu vedli ze silně opevněných obranných postavení. Šlo totiž z velké části o původní sovětská obranná postavení, vybudovaná jako součást sovětského 3. obranného pásma v rámci celkové do hloubky členěné obrany Kurského oblouku.³⁰ Ve výzbroji divize LSSAH byly většinou špičkové moderní zbraně jako protitankový kanón Pak 40/L46, tank Panzer IV, útočné dělo StuG/L48 a stíhač tanků Marder III/L46, které všechny disponovaly výkonným kanónem ráže 75 mm s dlouhou hlavní, což jim v boji poskytovalo palebnou převahu nad početně nejvíce zastoupeným sovětským středním tankem T-34 vyzbrojeným méně výkonným kanónem ráže 76 mm. Kromě toho se do bojů zapojily i čtyři tanky Tiger vyzbrojené kanónem ráže 88 mm, jejichž palba byla pro nepřítele zcela zničující.³¹ V konečném důsledku to znamenalo, že obrovské množství zničených tanků, které jsou na fotografii z 16. července 1943 viditelné před protitankovým příkopem a sousedícím sovchozem Stalinsk, tvoří téměř bez výjimky sovětské stroje.³²

Pro lepší představu čtenářů jsou do knihy zařazeny i současné fotografie prostoru bojiště pořízené pomocí programu Google Earth, které jsou velmi užitečné pro vizualizaci a pochopení jeho topografie. Z fotografií Luftwaffe například nelze dobře dovodit, jaká palebná pole se tankistům obou stran mohla otevřít. Čtenáři tedy doporučujeme, aby při studiu fotografií bojiště a při orientaci na něm pravidelně porovnával mapu 5 s fotografiemi 32–36.³³

1

Historické záznamy

PRIMÁRNÍ PRAMENY: DOKUMENTY DOKLÁDAJÍCÍ OSUD NĚMECKÝCH OBRNĚNÝCH VOZIDEL

Individuální osudy jednotlivých „tanků od Prochorovky“ je možné dohledat pouze tehdy, pokud o nich existují podrobné záznamy. Máme štěstí, že se velká část hlášení a soupisů techniky sestavených náčelníkem technické služby 4. tankové armády (*Kraftverkehr-Offizier Chef*, dále v textu pro srozumitelnost užívána česká zkratka NTS) v archivech dochovala. Úkolem NTS bylo dokumentovat stav všech obrněných vozidel spadajících do jeho podřízenosti. Nadřízeným stupněm II. tankového sboru SS během operace Citadela byla 4. tanková armáda, která zase podléhala velení skupiny armád Jih. Mezi dochované dokumenty náleží soupisy pořízené mezi lednem 1943 až červnem 1944 s uvedenými čísly podvozku každého obrněného vozidla.¹ Jsou v nich uvedena individuální čísla podvozku každého obrněnce v divizních seznamech. Důležité je, že pro tři divize *Waffen SS*, které v den zahájení operace Citadela 5. července 1943 tvořily II. tankový sbor SS, existuje takový soupis datovaný k 1. až 2. červenci 1943.² Tyto dokumenty nám umožňují sledovat osudy strojů přidělených do výzbroje divizí LSSAH a DR, které se účastnily bitvy u Prochorovky 12. července 1943, a sledovat je dál až do předjaří 1944, kdy byly zničeny poslední z nich. Dalším důležitým zdrojem informací jsou pravidelná desetidenní hlášení NTS 4. tankové armády o stavu techniky, datovaná od února do července 1943. Mezi ně náleží i hlášení zahrnující citované divize SS za období 1. až 10. července 1943.³ Tato hlášení poskytovala aktuální podrobné hodnocení stavu obrněné techniky za dané desetidenní období. Příklad takového hlášení je na obrázku 1, zachycuje stav v divizi DR z 10. června 1943. Tato hlášení se dochovala rovněž z období mezi lednem 1943 a červnem 1944.⁴ Soupis obsahující čísla podvozků

a desetidenní hlášení jsou pro nás těmi nejcennějšími dokumenty, neboť je vypracovávali technici divizí – divizní inženýři (*Panzer Division Ingenieur*). Pouze oni, případně jejich nadřízený stupeň na úrovni sboru měli povoleno odepsat tanky z výzbroje jednotky. Až donedávna se však předpokládalo, že se z období před 20. červencem 1943 žádná desetidenní hlášení o stavu obrněných jednotek nedochovala. Badatelé zkoumající dějiny operace Citadela/Prochorovka stále postrádali dokumenty popisující samostatně jednak stav těsně po Prochorovce (tedy 12. července), jednak po celé operaci Citadela (5. až 16. července), které by mohly být porovnány se soupisy před operací Citadela a se soupisem techniky II. tankového sboru SS z 10. července 1943. Pro potvrzení byla vyžadována jednak desetidenní hlášení o stavu techniky příslušných jednotek SS k 20. červenci (čtyři dny po ukončení operace Citadela a osm dní po bitvě u Prochorovky) a k 1. srpnu 1943. Jak již bylo řečeno, v roce 2020 autor tyto dokumenty objevil v tajné příloze spisů 6. armády v archivech NARA.⁶ Objevení těchto dokumentů, dlouho skrytých v jiném utajovaném písemném materiálu, představovalo pro posun historického zkoumání bitvy u Prochorovky klíčový moment.

Je škoda, že po hlášení z 20. července a 1. srpna neexistují pro tři výše jmenované divize SS žádná dochovaná desetidenní hlášení nebo měsíční soupisy techniky s čísly podvozků datované mezi 2. srpnem a koncem září 1943. Důvodem nejspíš je, že divize byly týden po úplném ukončení operace Citadela (16. července) vyňaty z podřízenosti 4. tankové armády a přesunuty jinam (LSSAH zamířila do Itálie na politickou misi s cílem podpořit odhodlání váhajícího spojence Osy dále bojovat, zatímco divize DR a SS-T krátce bojovaly na německé obranné linii u řeky Mius a poté se zapojily do tzv. čtvrté bitvy o Charkov).⁶ Žádná hlášení o stavu obrněné techniky u těchto jednotek za dané období se v archivech dosud nenašla.

Z hlediska počtu operačně nasazených obrněných vozidel jsou nejpresnějším zdrojem informací desetidenní hlášení. Štáby divizí i sborů (jejich operační důstojníci) sice sestavovaly denní hlášení, v nichž se uváděly i počty operačních obrněných vozidel podle typů, avšak ty je třeba brát s jistou rezervou. Jsou v nich například pravidelně zmiňována i vozidla, která sice náležela k příslušné divizi, ale v danou dobu se na východní frontě vůbec nenacházela! Zřejmě k tomu docházelo tak, že hlášení byla většinou sestavována pouze rutinně, bez konzultace s techniky divize nebo s opravárenskými dílnami, kde měli o skutečném rozmístění, stavu a schopnosti operačního nasazení obrněných vozidel přece jen přesnější údaje. Desetidenní hlášení pokrývala období od 1. do 10., od 11. do 20. a od 21. do 28. (resp. 29., 30., 31.) dne každého měsíce. Pokud desetidenní hlášení chyběla, neměl autor často jinou možnost než vycházet z výše zmíněných denních hlášení operačních důstojníků štábů. Z tohoto důvodu jsou v zájmu přesnosti údaje v celé této knize uváděny pokud možno v desetidenních intervalech.⁷

NTS rovněž shromažďovali hlášení o úplných ztrátách TF (k dispozici za únor 1943 až červen 1944), která sestavovali technici divizí a nadřízeného sboru. Tyto dokumenty se sice sestavovaly méně často, byly však podrobné a obsahovaly čísla podvozků všech obrněných vozidel, která spadala do kategorie 3b, tedy úplný odpis. Taková vozidla byla považována za neopravitelná jakýmkoliv prostředky⁸ a byla ze soupisů techniky divize vyřazována. Máme hlášení o TF pro divize LSSAH, DR a SS-T za období 5. až 10. července 1943, tedy za prvních šest dnů operace Citadela.⁹ Umožňuje nám to sestavit přesný soupis obrněných vozidel těchto tří divizí k 11. červenci 1943, čili den před bitvou u Prochorovky. Do ztrát se počítala i kategorie 3a, kam spadala obrněná vozidla, která sice byla považována za opravitelná, ale bylo nutné je odeslat k továrním opravám do Německa. Vzhledem k tomu, že vozidla kategorie 3a byla z fronty stahována na dlouhou dobu a navíc nebylo vůbec jisté, zda se vrátí ke stejné divizi, mělo být i u nich provedeno vyřazení z evidence. Jak ale ještě uvidíme, existovaly z tohoto pravidla výjimky.

Celkově lze měsíční soupisy stavu obrněné techniky považovat za přesnější zdroj informací než desetidenní hlášení. Tvrdíme to proto, že dokument pokrývající dobu jednoho měsíce už mohl vzít v potaz i reklasifikace vozidel, k nimž došlo mezi vydáním jednotlivých desetidenních hlášení. Ta měla být považována za rychlá zhodnocení stavu prováděná v době, kdy někdy nebylo ještě zcela jasné, jaká je míra poškození konkrétního vozidla nebo (v krajním případě) vůbec nebyl znám jeho osud. V desetidenních hlášeních se často objevovaly návrhy na změny předchozích zatřídění, které byly občas i zásadní. Existovaly případy, kdy bylo obrněné vozidlo zařazeno nejprve do kategorie „úplná ztráta/odpis“, aby se poté vrátilo do kategorie „provozní“, tedy plně bojeschopné.

Od přelomu října a listopadu 1943 až do března 1944 se nejprve divize DR a poté LSSAH opět vrátily pod velení 4. tankové armády. Díky tomu jsou pro ně pro toto období v archivech k dispozici hlášení s čísly podvozků vozidel (pro LSSAH bohužel jen do poloviny ledna 1944), sporadická hlášení o úplných odpisech a desetidenní hlášení o stavu techniky.¹⁰ Významné jsou zejména dokumenty týkající se divize DR, neboť nám umožňují zjistit, kolik kusů obrněné techniky (včetně těch, které byly k DR převedeny po bitvě od divize LSSAH) Prochorovku přežilo. Divize SS-T, která po bitvě rovněž obdržela nějaké tanky náležející původně LSSAH, setrvala po toto období pod velením 4. tankové armády na jižním křídle východní fronty, což znamenalo, že osud těchto bývalých tanků LSSAH je mnohem složitější odhalit. Odhady lze však provést na základě jiných zdrojů. Tyto zdroje zahrnují hlášení o celkových počtech obrněných vozidel od 8. armády z počátku října 1943 (v dochovaných záznamech je velmi vzácné, aby armády podrobně hlásily celkové stavy obrněné techniky – obvykle jsou hlášeny pouze počty bojeschopných vozidel), zprávy o zaslání náhradních

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Tanky u Prochorovky***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.